

УДК 351:353:332,1:502

О. М. Шубалий,
 д. е. н., доцент, завідувач кафедри економіки,
 Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
 Н. М. Василик,
 к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
 Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОЮ СИСТЕМОЮ РЕГІОНУ

A. Shubalyi,
 doctor of economic sciences, associate professor, head of the department of economics,
 Lutsk national technical university, Lutsk
 N. Vasilik,
 PhD in economics, associate professor, associate professor of department of management,
 Lutsk national technical university, Lutsk

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF MANAGEMENT OF THE NATURAL RESOURCE SYSTEM OF THE REGION

У статті визначено сутність поняття "природно-ресурсна система регіону". Встановлено, що природно-ресурсна система регіону складається із ресурсної, господарюючої, забезпечуючої підсистем і регіональної підсистеми управління, кожен підсистему охарактеризовано. Систематизовано державні та регіональні органи управління природно-ресурсною системою на прикладі Волинської області і розкрито їх основні функції. Представлено оцінку загального та поресурсного рівня вартості природного багатства Волинської області, яка показала, що конкурентними природними ресурсами області є водні, лісові та екосистемні. Визначено основні принципи управління природно-ресурсною системою на загальнодержавному та регіональному рівнях такі, як: раціональності, збалансованості, невиснажливості, багатофункціональності, ефективності та комплексності. Досліджено регіональні стратегії та програми розвитку у сфері природних ресурсів Волинської області. Згруповано напрями вдосконалення управління природно-ресурсною системою регіону щодо водокористування, лісокористування, землекористування, надрокористування та охорони навколишнього середовища.

The article defines the essence of the concept "natural resource system of the region". It is established that natural resource systems of the region consist of resource, economic, providing subsystems and regional subsystem of management and each subsystem is characterized. The state and regional organs of the management of natural resource system are systematized on the example of the Volyn region and their main functions are disclosed. The estimation of the total and resource value of the natural wealth of the Volyn region is presented, which showed that the competitive natural resources of the region are water, forest and ecosystem. The basic principles of management of the natural resource system at the national and regional levels, such as: rationality, balance, non-exhaustion, multifunctionality, efficiency and complexity, are determined. Explored regional strategies and programs of development in the field of natural resources of the Volyn region. The directions of improvement of management of the natural resource system of the region, concerning water use, forest use, land use, subsoil use and environmental protection are grouped.

Ключові слова: природні ресурси, система, природно-ресурсна система регіону, органи державного та регіонального управління, управління природно-ресурсною системою регіону.

Key words: natural resources, system, natural resource system of the region, organs of state and regional management, management of the natural resource system of the region.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ключовою особливістю природно-ресурсної системи регіону є її ієрархічна підпорядко-

ваність природно-ресурсній системі країни. Тому будь-які трансформації в цій сфері, в першу чергу визначаються на загальнодержавному рівні, при цьому закріплюються в законодавчих та нормативних документах, та стають обов'язковими для виконання всіма регіональними

ми органами управління і суб'єктами в природно-ресурсній сфері. З огляду на це, удосконалення управління регіональною природно-ресурсною системою має відбуватись перш за все в ключі загальнодержавної політики в природно-ресурсній сфері, а далі, враховуючи специфіку та стан природно-ресурсного потенціалу регіону, визначатись основні шляхи підвищення ефективності управління природно-ресурсною системою на регіональному рівні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням суті, структури, методології оцінки, управління природними ресурсами та природокористуванням як на загальнодержавному так і на регіональному рівні займалось багато вчених, серед яких: І.К. Бистряков, В.С. Бондар, Т.П. Галушкіна, С.А. Генсірук, З.В. Герасимчук, О.А. Голуб, В.А. Голян, Л.М. Грановська, А.М. Дейнека, Б.М. Данилишин, Ю.В. Дзяди́кевич, Н.В. Зіновчук, Ф.В. Зузук, А.І. Карпук, Я.В. Коваль, В.С. Кравців, І.М. Лицур, В.В. Матюха, С.О. Мельник, Є.В. Мішенін, Я.Б. Олійник, П.В. Павлі́ха, В.І. Павлов, М.В. Рymar, В.П. Руденко, Н.А. Третьак, О.І. Фурдичко, С.К. Харі́чков, М.А. Хвесик, Л.М. Черчик, Л.О. Шашула та інші.

Крім того, за часи незалежності України було прийнято низку нормативно-законодавчих документів, які регулюють питання залучення, використання, відтворення та охорону природних ресурсів та створено чимало інституцій в природно-ресурсній сфері.

Проте, враховуючи постійне внесення у нормативно-законодавчі документи змін і поправок, в також проведення адміністративних реформ 2010—2011 та 2014 років, вимагає нового вивчення особливостей управління природно-ресурсною системою регіону та визначення актуальних шляхів його удосконалення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розкриття теоретико-прикладних аспектів управління природно-ресурсною системою регіону та визначення шляхів його удосконалення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Природно-ресурсна система є тією сферою господарських відносин, де більш ніж в інших системах має бути сформовано досконале інституційне середовище господарювання та система управління, адже саме природні ресур-

си та природні умови становлять основу життєдіяльності населення.

Загалом, система — це комплекс метасистем, підсистем, елементів, компонентів та їх властивостей, взаємодія між якими зумовлює появу якісно нової цінності [1]. Тоді природно-ресурсна система регіону, на нашу думку, це сукупність підсистем, елементів, компонентів та їх властивостей, які на основі еколого-економічних та соціальних відносин і взаємодій, що склались на певній території, забезпечують і здійснюють залучення, використання, відтворення та охорону природних ресурсів регіону.

Оскільки природно-ресурсна система регіону є відкритою системою, то вона відповідно є підсистемою у системах вищого порядку — природно-ресурсній системі країни та світовій природно-ресурсній системі, які постійно взаємодіють і впливають на розвиток одна одної. При цьому природно-ресурсна системи регіону, на нашу думку, складається із регіональної підсистеми управління, ресурсної, господарюючої та забезпечуючої підсистем, які через сукупність еколого-економічних та соціальних відносин і взаємодій, забезпечують та здійснюють залучення, використання, відтворення та охорону природних ресурсів регіону (рис. 1).

Визначальною підсистемою, завдяки якій існує і функціонує природно-ресурсна система регіону, є ресурсна підсистема, яка характеризується наявністю та станом в певному регіоні природних ресурсів: земельних, водних, лісових, мінеральних ресурсів та екосистемних ресурсів. Варто відмітити, що існує велика кількість підходів вчених до виділення та групування природних ресурсів. Ми схиляємось до найбільш поширеного підходу групування природних ресурсів, а саме поділу залежно від приналежності до складу явищ природи: земельні, водні, лісові, мінеральні та екосистемні ресурси.

Земельні, водні, лісові ресурси та корисні копалини (мінеральні) ресурси становлять загальносистемну основу природно-ресурсного потенціалу території та її природного багатства в системі національного багатства країни в цілому. В свою чергу, екосистемний ресурс відіграє важливу роль, створюючи умови для високоефективного функціонування та відтворення інших компонентів природного багатства як єдиної природно-господарської системи [2].

Природно-ресурсна система регіону становить природний комплекс, у якому існують тісний взаємозв'язок та ієрархічна підпорядкованість усіх компонентів, що його складають. Зміни в одному з них викликають відповідні зміни в іншому, й навпаки.

Рис. 1. Структура природно-ресурсної системи регіону

Ефективне функціонування природно-ресурсної системи регіону, в сучасних ринкових умовах, було б практично неможливим без існування елементів забезпечуючої підсистеми. Таким чином, до цієї підсистеми можна віднести такі елементи, як: банківські та кредитні установи, страхові компанії та фонди, консалтингові фірми, аудиторські контори, інжинірингові компанії, біржі природних ресурсів, біржі праці, навчальні заклади, тендери та торги, екологічна сертифікація та експертиза, екологічне нормування тощо. Такі елементи створюють сприятливі умови та надають послуги для господарюючих суб'єктів природно-ресурсної системи регіону, а для управлінської підсистеми слугують засобом реалізації визначеної політики в сфері природокористування.

До господарюючої підсистеми можна віднести всіх державних і недержавних юридичних та фізичних суб'єктів господарювання, які здійснюють залучення, використання, відтворення та охорону природних ресурсів регіону. Важливу роль, серед цих господарюючих суб'єктів, відіграють державні підприємства в регіоні, які підпорядковуються спеціалізованим регіональним управлінням поресурсного спрямування (які в свою чергу підпорядковуються відповідно чи Державному агентству лісових ресурсів чи Державній службі з питань геодезії, картографії та кадастру чи Державному аген-

тству водних ресурсів чи Державній службі геології та надр) і безпосередньо виконують практично всі функції щодо відтворення, залучення, використання та охорону природних ресурсів регіону. При цьому інші господарюючі суб'єкти переважно залучають та використовують природні ресурси в процесі своєї діяльності і природоохоронні функції виконують частково. При цьому ефективне функціонування та розвиток господарюючої підсистеми в природно-ресурсній системі є важливим аспектом раціонального відтворення, залучення та використання природних ресурсів регіону.

Головною підсистемою, яка формує та координує загальнодержавну та регіональну політику, шляхом планування, організації, стимулювання, регулювання та контролю у сфері залучення, використання, відтворення та охорони природних ресурсів, є безперечно підсистема управління. При цьому діяльність регіональної підсистеми управління реалізується в рамках виконання загальнодержавної політики та формування специфічних регіональних програм і заходів щодо ефективного природокористування.

Основні державні та регіональні органи управління природно-ресурсною системою представлені на рисунку 2.

Отже, до органів управління природно-ресурсною системою належать:

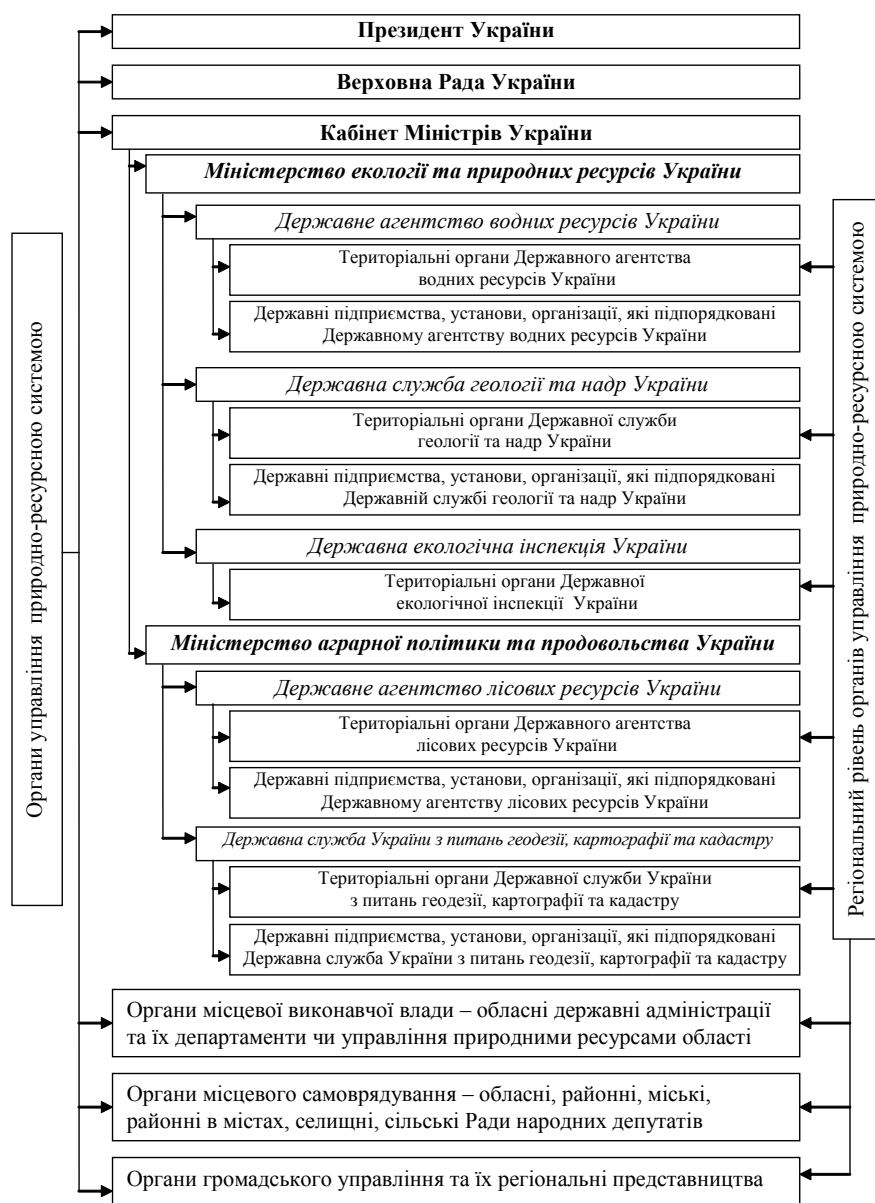

Рис. 2. Основні державні та регіональні органи управління природно-ресурсною системою

1. Органи загального державного управління: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України.

2. Міністерства Кабінету Міністрів України та підвідомчі їм органи спеціального поресурсного управління:

— Міністерство екології та природних ресурсів України, якому підпорядковуються: Державне агентство водних ресурсів, Державна служба геології та надр України та Державна екологічна інспекція України.

— Міністерство аграрної політики та продовольства України, якому підпорядковуються: Державне агентство лісових ресурсів України та Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру.

3. Органи місцевої виконавчої влади — обласні державні адміністрації та їх департаменти чи управління природними ресурсами області.

4. Органи місцевого самоврядування — обласні, районні, міські, районні в містах, селищні, сільські ради народних депутатів.

5. Органи громадського управління та їх регіональні представництва.

Верховна Рада України законодавчо визначає основні напрями державної політики у природно-ресурсній сфері, затверджує державні екологічні програми, визначає правові основи регулювання відносин у галузі охорони навколишнього природного середовища, тощо. У її складі серед комітетів є два, які здійснюють законопроектну роботу в сфері природокористування: Комітет з питань аграрної політики та земельних відносин та Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи [3].

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади і здійснює реалізацію визначеної Верховною Радою України екологічної політики, за-

безпечує розроблення державних, республіканських, міждержавних і регіональних екологічних програм, координує діяльність міністерств, відомств, інших установ та організацій України з питань залучення, використання, відтворення природних ресурсів та охорони навколишнього середовища.

Головними органом виконавчої влади України, які підпорядковані Кабінету Міністрів України, з питань раціонального використання та відтворення природних ресурсів є Міністерство екології та природних ресурсів України та Міністерство аграрної політики та продовольства України [4].

До складу Міністерство екології та природних ресурсів України входять Державне агент-

Таблиця 1. Порівняльний аналіз поресурсної структури вартості природного багатства Волинської області та України

Складові природного багатства	Волинська обл.		Україна		Частка вартості складових природного багатства Волинської обл. в загальній вартості природного багатства України, %
	Вартість, млн грн	Питома вага, %	Вартість, млн грн	Питома вага, %	
Агрегована вартість водних ресурсів	2376,20	11,26	67979,70	6,42	3,50
Агрегована вартість земельних ресурсів	8064,84	38,21	473181,28	44,68	1,70
Агрегована вартість лісових ресурсів	5471,00	25,92	84457,00	7,98	6,48
Агрегована вартість мінеральних ресурсів	149,05	0,71	262969,99	24,83	0,06
Вартість екосистемного ресурсу (коефіцієнту емерджентності) *	5044,79	23,90	170342,31	16,09	2,96
Всього	21105,87	100	1058930,28	100	1,99

Примітка: * Коефіцієнт емерджентності для Волинської області складає 1,3141, а середній по Україні — 1,1963 [2].

Джерело: [7, с. 234].

ство водних ресурсів України, Державна служба геології та надр України, Державна екологічна інспекція України, які в свою чергу, включають відповідні територіальні (регіональні) органи управління та підвідомчі державні підприємства, установи та організації, загалом діяльність яких спрямована на ефективне залучення, використання, відтворення та охорону водних і мінеральних природних ресурсів та екосистемного ресурсу [5].

До складу Міністерства аграрної політики та продовольства України входять Державне агентство лісових ресурсів України, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, які в свою чергу, включають також відповідні територіальні (регіональні) органи управління та підвідомчі державні підприємства, установи та організації, діяльність яких спрямована на ефективне залучення, використання, відтворення та охорону лісових і земельних природних ресурсів [6].

Більш детально регіональні органи управління природно-ресурсною системою та загалом регіональну політику залучення, використання, відтворення та охорону природних ресурсів, варто розглядати на прикладі окремого регіону України. Візьмемо для подальшого розгляду, наприклад Волинську область. Але спершу окреслимо загальний та поресурсний рівень вартості природного багатства Волинської області (на основі [2]), що дозволить виявити найбільш конкурентоспроможні природні ресурси області на ефективне залучення, використання, відтворення та охорону яких і має бути в першу чергу зосереджена увага органів управління в природно-ресурсній сфері області (табл. 1).

Отже, вартість природного багатства Волинської області складає 21105,87 млн грн і це займає лише 1,99 % від загальної вартості природного багатства України (приміром як Дніпропетровська область має рівень 11,6 %

[2]). Найбільшу частку в загальній структурі природного багатства області займають земельні ресурси (38,21 %), наступними є лісові ресурси (25,92 %), позитивним моментом є значний рівень вартості екосистемного ресурсу області (23,9 % при коефіцієнті емерджентності 1,3141), 11,26 % припадає на водні ресурси і найменшу вартість мають мінеральні ресурси.

Такий розподіл показує доволі специфічну ситуацію з наявністю і вартістю природних ресурсів області в порівнянні з іншими регіонами країни. При цьому найбільшу частку вартості складових природного багатства Волинської області в загальній структурі вартості природного багатства України займають лісові ресурси (6,48 %), далі йдуть водні ресурси (3,5 %) і екосистемні ресурси (2,96 %), на земельні і мінеральні ресурси області припадає досить незначні відсотки — 1,7 % та 0,06 % відповідно.

З точки зору групування ресурсів на головні, провідні, допоміжні та ключові (конкурентні), було визначено [2, с. 216], що у Волинській області головними ресурсами є земельні, провідними ресурсами є лісові та екосистемні, а допоміжними є водні та мінеральні ресурси, при цьому ключовими ресурсами області є водні, лісові та екосистемні ресурси.

Таким чином, можна зробити висновок, що Волинська область хоч і не має значної вартості природного багатства в порівнянні з іншими регіонами країни, проте все ж має ключові (конкурентні) природні ресурси — водні, лісові та екосистемні, ефективне використання яких забезпечить області конкурентні переваги і загальне процвітання, при цьому реалізація даного процесу залежатиме від виваженої політики регіональних органів управління природними ресурсами.

Отже, загальна структура органів управління природно-ресурсною системою у Волинській області представлено на рисунку 3.

Рис. 3. Органи управління природно-ресурсною системою у Волинській області

Поресурсні органи управління природно-ресурсною системою у Волинській області представлені Волинським обласним управлінням водних ресурсів, Державною екологічною інспекцією у Волинській області, Головним управлінням Держземагентства у Волинській області, Волинським обласним управлінням лісового та мисливського господарства і відповідними їх районними представництвами, а також Державною організацією "Західна територіальна інспекція державного геологічного контролю за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр".

Головним органом виконавчої влади у Волинській області є Волинська обласна державна адміністрація, серед структурних підрозділів якої є Управління екології та природних ресурсів. Це управління надає такі послуги населенню: прийом та видача документів відбувається через Дозвільний центр; видає висно-

вок державної екологічної експертизи; дозвіл на спеціальне використання об'єктів тваринного світу; дозвіл на здійснення операцій у сфері поводження з відходами; дозвіл на спеціальне водокористування; дозвіл на викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами та інше [8].

Районні, міські, селищні, сільські адміністрації у Волинській області переважно не мають окремих відділів чи посадових осіб, які б займалися територіальними екологічними питаннями та станом природних ресурсів.

Міське самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

У Волинській області головним органом місцевого самоврядування є Волинська обласна рада, до складу якої постійно входить Комісія з питань екології, раціонального використання природних ре-

сурсів. Дана комісія розробляє і виносить на затвердження Волинській обласній раді основні обласні програми і заходи щодо ефективного використання природних ресурсів. Районні ради також переважно мають у своєму складі постійно діючі Комісії з питань екології, раціонального використання природних ресурсів, але дані комісії часто мають більш розширені функції (наприклад у Луцькій районній раді діє постійна Комісія з питань економіки, земельних відносин, екології та розвитку підприємництва) [9].

У м. Луцьк головним органом місцевого самоврядування є Луцька міська рада, до складу якої входить Управління земельних ресурсів та Відділ екології.

Метою діяльності Управління земельних ресурсів є регулювання земельних відносин з метою створення умов для раціонального використання й охорони земель у межах міста

Луцька, проведення земельної реформи, спрямованої на роздержавлення і приватизацію земель, ведення земельно-кадастрової документації, реалізацію державної політики у сфері регулювання земельних відносин на місцевому рівні.

У свою чергу, метою діяльності Відділу екології є реалізація на території міста Луцька заходів, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, а також завданнями Відділу є координація діяльності в сфері охорон навколишнього природного середовища спеціально уповноважених державних органів управління в області охорони навколишнього природного середовища, підприємств, установ і організацій, розташованих на території м. Луцька, незалежно від форми власності і підпорядкування [10].

Громадське управління в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів здійснюється громадськими об'єднаннями, якщо така діяльність передбачена їхніми статутами, зареєстрованими відповідно до законодавства України. У Волинській області зареєстровано та функціонує ціла низка громадських організацій у природно-ресурсній сфері: ВОО Українського товариства охорони природи, ВОО Українського товариства мисливців і рибалок, Західно-Поліський філіал Національного Екологічного центру України у Волинській області, ВОО Всеукраїнської екологічної Ліги, ВО молодіжна громадська організація "Екоресурс", ВОО Товариства Лісівників України, Товариство меліораторів та водогосподарників Волинської області, Екологічна Асоціація "Західне Полісся — заболочений край", ВОГО "Еко-Волинь" та багато інших [11].

Варто відмітити, що сучасний незадовільний стан навколишнього середовища та недосконалість процесів залучення, відтворення, використання природних ресурсів, як окремого регіону так і країни в цілому, вимагає від загальнодержавних та регіональних органів управління природно-ресурсною системою визначення та чіткого дотримання конкретних принципів управління природно-ресурсною системою. На нашу думку, основними принципами управління природно-ресурсною системою на загальнодержавному та регіональному рівнях мають стати принципи раціональності, збалан-

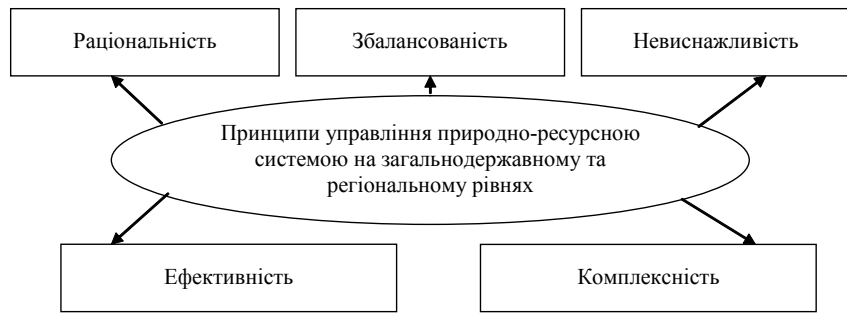

Рис. 4. Принципи управління природно-ресурсною системою на загальнодержавному та регіональному рівнях

сованості, невиснажливості, багатофункціональності, ефективності та комплексності (рис. 4). Розглянемо детальніше сутність кожного з визначених принципів управління природно-ресурсною системою.

Природне багатство України є ключовим елементом розвитку економіки і суспільства, а шкода, нанесена природним ресурсам від нерационального природокористування, може негативно позначитись на загальній екологічній ситуації, як країни так і світу в цілому. Тому управління природно-ресурсною системою повинно базуватись на принципі раціональності (продуманості, обґрунтованості, розсудливості), що вимагає відхилення екстенсивного (через збільшення кількості використовуваних ресурсів), а перехід до інтенсивного (за рахунок безвідходного використання наявних ресурсів) використання природних ресурсів.

У сучасних умовах управління природно-ресурсною системою повинно здійснюватися на основі принципу збалансованості, тобто на основі врахування всіх інтересів та потреб зацікавлених суб'єктів, адже проблеми розвитку природно-ресурсної системи не є суто галузевими, а вони торкаються економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку суспільства загалом.

Управління природно-ресурсною системою має базуватись на реалізації принципу невиснажливості з метою збереження біологічної різноманітності, належного екологічного стану навколишнього середовища, підвищення продуктивності і здатності до відновлення складових природно-ресурсного потенціалу, щоб вони мали можливість не лише сьогодні, а й у майбутньому виконувати екологічні, економічні та соціальні функції на локальному, регіональному, національному та загальносвітовому рівнях.

Природні ресурси здатні виконувати велику кількість функцій та спроможні задовольнити різноманітні потреби суспільства. На основі

цього, управління природно-ресурсною системою повинно здійснюватись за принципом комплексності, що передбачатиме створення умов для інтенсивного залучення максимальної кількості компонентів природних ресурсів і природних умов, в господарський оборот та життєдіяльність людей, а також забезпечення їх безвідходного споживання, з метою найбільш повного розкриття та використання їх функціонального призначення і потенціалу.

В умовах ринкової економіки для стимулювання подальшого розвитку природно-ресурсної сфери, процес управління природно-ресурсною системою повинен бути ефективним. При цьому, ефективність в цій сфері діяльності варто розглядати в економічному, соціальному та екологічному напрямках. Економічна ефективність буде проявлятися у зростанні прибутковості і рентабельності діяльності суб'єктів природно-ресурсної системи, а також у загальному економічному піднесенні держави та регіонів, соціальна ефективність буде реалізовуватись через підвищення рівня та якості життя людей, а екологічна — через покращення навколишніх умов і можливостей розвитку суспільства.

Необхідною умовою об'єктивного, своєчасного та результативного управління природно-ресурсною системою, на основі вище зазначених принципів, є проведення комплексної оцінки природного багатства як на державному так і регіональному рівнях за методикою комплексної економічної оцінки природного багатства України, яка була розроблена низкою вчених під керівництвом акад. НАН України, д.е.н., проф. С.І. Пиріжкова та акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика [2]. Адже це дозволяє сформулювати адекватну модель підвищення ефективності використання природного багатства України на основі його комплексної оцінки.

Забезпечення збалансованого та раціонального природокористування без досконалої нормативно-правової бази, що встановлює прозорі засади функціонування елементів природно-ресурсної системи, є неможливим.

З огляду на це, крім цілої низки кодексів, законодавчих актів і постанов на загальнодержавному рівні, мають встановлюватись та ефективно реалізовуватись і регіональні програми раціонального природокористування, при цьому регіональні програми мають бути підпорядковані і співставлені із регіональними програмами (стратегіями) розвитку та загальнодержавними нормативно-правовими актами. За останнє двадцятиліття можна прослідкувати позитивні зрушення в цій сфері.

Наприклад, у Волинській області головним стратегічним документом є Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року [12] (попередня Стратегія економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004—2015 роки). В ній зазначено, що стратегічною метою регіонального розвитку області на період до 2020 року є створення умов для збалансованого, спрямованого на підвищення якості життя та добробуту населення, розвитку, зростання конкурентоспроможності економіки області, впровадження інноваційно-інвестиційної моделі сталого розвитку, упровадження сучасних технологій, комплексного економічного і соціального розвитку міст, районів, селищ і сіл області та розвитку громадянського суспільства. Основними цілями розвитку Волинської області до 2020 року є [12]: розвиток людського потенціалу; Волинь — туристична; нова промисловість; місцева енергетика; Волинське село.

Як видно з цього переліку цілей, чіткого формулювання цільових орієнтирів в сфері раціонального природокористування немає, проте, дані напрямки інтегровано містяться в окремих цільових орієнтирах і особливо у цільовому орієнтирі "Волинь — туристична" та "Волинське село".

Отже, ціль "Волинь туристична" ґрунтується на підвищенні рівня туристичного потенціалу області передбачає такі операційні цілі: підтримка розвитку в'їзного та внутрішнього туризму; формування позитивного іміджу краю на зовнішньому та внутрішньому туристичному ринках; стимулювання розвитку санаторно-курортного туризму та рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях; залучення коштів міжнародної технічної допомоги на реалізацію туристичних проектів.

Серед операційних цілей цільового орієнтиру "Волинське село" міститься окремий напрям — раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, що буде забезпечено шляхом реалізації таких завдань і заходів: еколого-невиснажливого використання природних угідь та раціонального використання природно-ресурсного потенціалу; підвищення родючості ґрунтів, залуження малопродуктивних земель; відновлення роботи внутрішньогосподарської меліоративної мережі з метою недопущення підтоплення сільськогосподарських угідь та населених пунктів.

На основі Стратегії розвитку Волинської області на період до 2020 року була розроблена і затверджена Регіональна екологічна програма "Екологія 2016—2020" (далі Програма)

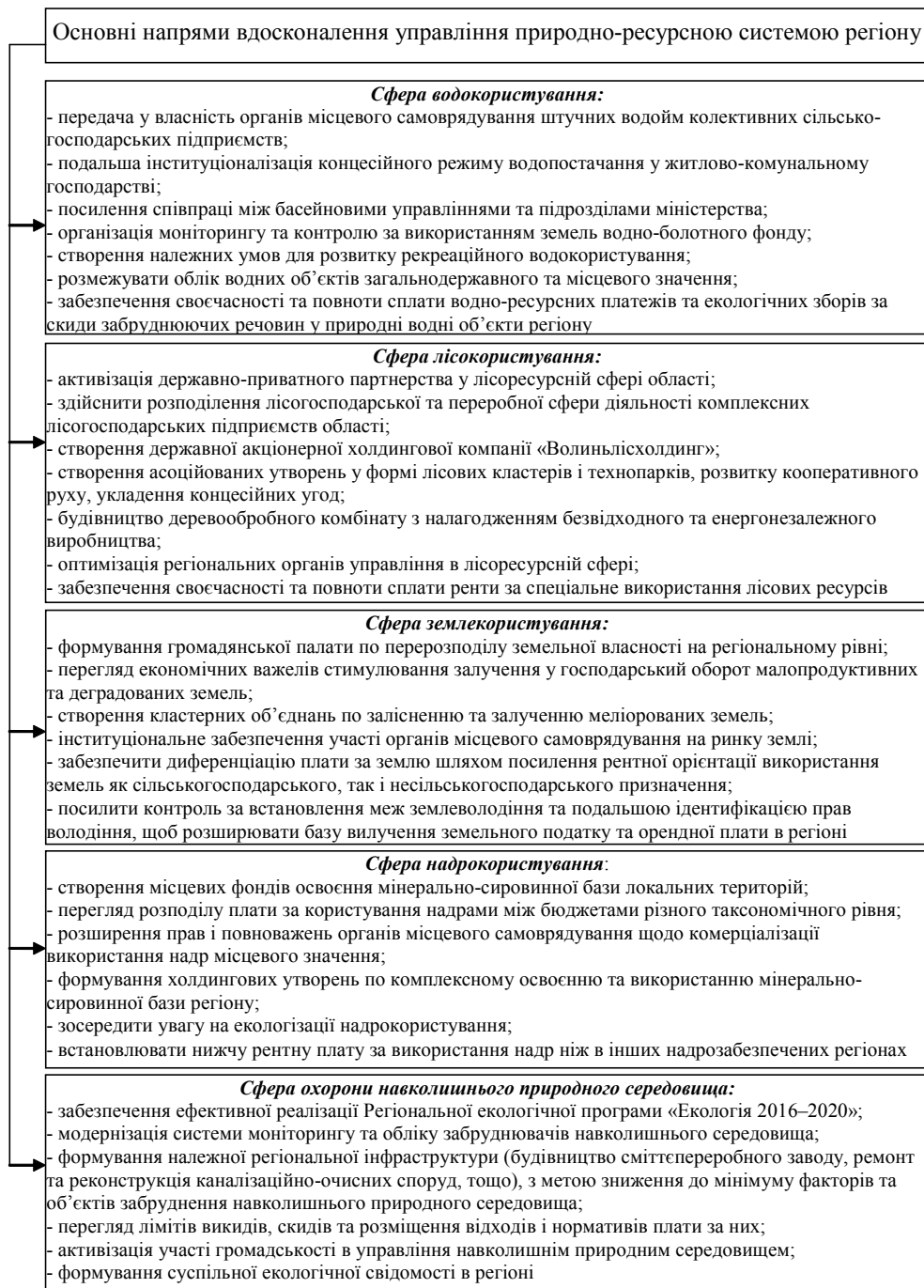

Рис. 5. Напрями вдосконалення управління природно-ресурсною системою регіону

Джерело: сформовано авторами на основі [7; 14–17].

[13]. Така програма спрямована на реалізацію державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з урахуванням природних та економічних особливостей регіону. Програма узгоджується з Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 року № 577-р, Законом України "Про основні засади (стратегії) державної екологіч-

ної політики України на період до 2020 року" від 21 грудня 2010 року № 2818.

Основною метою Програми [13] є поліпшення екологічного стану довкілля та зниження екологічних ризиків шляхом забезпечення охорони, раціонального використання і відтворення природних ресурсів в умовах економічного розвитку виробничого комплексу та муніципальної інфраструктури, зокрема: збереження та відновлення природного стану водних ресурсів; підвищення якості атмосферного повітря; підвищен-

ня родючості орних земель та захист територій від затоплення і підтоплення; зменшення кількості відходів та їх негативного впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людини; збереження ландшафтного різноманіття області; підвищення рівня екологічної культури, знань та інформованості населення області.

Контроль за виконанням Програми покладається на управління екології та природних ресурсів Волинської обласної державної адміністрації.

Разом з тим, визначені в Стратегії розвитку Волинської області на період до 2020 року та Регіональної екологічної програми "Екологія 2016—2020", пріоритетні напрями удосконалення використання, залучення, відтворення природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища, досить укрупнені і не повністю розкривають і визначають специфічні пріоритетні завдання розвитку природно-ресурсної системи Волинської області і особливо поверхнево розкриті основні завдання удосконалення управління в цій сфері.

З огляду на це, на нашу думку, варто визначити більш детально і конкретно основні шляхи удосконалення як управління, так і розвитку природно-ресурсної системи Волинської області.

Загалом, основні напрями вдосконалення управління природно-ресурсною системою регіону за окремими видами природних ресурсів представлено на рисунку 5 (сформовано на основі [7; 14—17]).

Отже, будемо сподіватись, що в результаті реалізації вищевизначених напрямів вдосконалення управління природно-ресурсною системою на державному рівні та окреслені регіональні цілі і пріоритети дозволять забезпечити більш ефективне функціонування природно-ресурсної системи Волинської області, а також отримати позитивний синергійний ефект всім зацікавленим сторонам: державі, підприємствам, місцевому населенню.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Управління природно-ресурсною системою регіону здійснюється цілою низкою органів управління як загальнодержавного, так і регіонального рівня та спрямоване на раціональне використання, залучення та відтворення природно-ресурсного потенціалу регіону.

Основними шляхами удосконалення управління природно-ресурсною системою Волинської області має бути: по-перше розробка та реалізація дієвих регіональних програм залучення та відтворення природних ресурсів області, які ма-

ють бути узгодженими із загальнодержавною екологічною стратегією розвитку країни; по-друге, систематичне проведення комплексної оцінки природних ресурсів області з метою виявлення проблем та формування пріоритетних завдань і заходів у сфері раціонального природокористування; по-третє, стимулювання розвитку перспективних форм інтеграції суб'єктів природно-ресурсної сфери з метою реалізації регіональних інноваційних та інвестиційних проектів на основі раціонального природокористування.

Подальші дослідження варто проводити щодо розкриття особливостей управління природно-ресурсною системою регіону в розрізі окремих функцій управління (планування, організація, мотивація, контроль), що дозволить виявити та усунути можливе дублювання функцій тими чи іншими органами управління в природно-ресурсній сфері.

Література:

1. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / За ред. С.В. Мочерного. — Львів: Світ, 2005. — 616 с.
2. Економічна оцінка природного багатства України: монографія / За заг. ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. С.І. Пирожкова; акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика. — К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. — 396 с.
3. Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://menr.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/>
7. Управління соціально-економічними системами регіонального рівня: теорія та практика: монографія / [авт. кол.: Н.М. Василик, А.І. Гордійчук та ін.], під заг. ред. О.М. Шубалого; М-во освіти і науки України; Луцький НТУ. — Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2016. — 340 с.
8. Офіційний сайт Волинської обласної державної адміністрації. — Режим доступу: <http://ap.voladm.gov.ua/>
9. Офіційний сайт Волинської обласної ради [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua/>
10. Офіційний сайт Луцької міської ради [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lutskrada.gov.ua/>

11. Головне територіальне Управління юстиції у Волинській області: реєстр громадських організацій у Волинській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://justvolyn.gov.ua/reestr/inform/rgr.shtml>

12. Стратегія економічного і соціального розвитку Волинської області на 2016 — 2020 роки [Електронний ресурс] / Затверджена рішенням обласної ради від 20 березня 2015 року № 34/7. — Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua/node/29409>

13. Регіональна екологічна програма "Екологія 2016—2020" [Електронний ресурс] / Затверджена рішенням Волинської обласної ради від 10.02.2016, № 2/27. — Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua/session/2/27-0>.

14. Хвесик М.А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: монографія / М.А. Хвесик, В.А. Голян. — К.: Кондор, 2007. — 480 с.

15. Голян В.А. Фіскальне регулювання водокористування в регіоні: інституціональні засади та напрями вдосконалення / В.А. Голян, В.М. Бардась, Р.В. Бусел // Механізм регулювання економіки. — 2012. — № 1. — С. 25—38.

16. Шубалий О.М. Трансформаційні процеси у лісовому секторі: інституціональні передумови та механізми реалізації: монографія / О.М. Шубалий. — Луцьк: Терен, 2015. — 456 с.

17. Хвесик М.А. Комплексне використання лісоресурсного потенціалу: механізм стимулювання, інституціональне та інноваційно-інвестиційне забезпечення: монографія / М.А. Хвесик, О.М. Шубалий, Н.М. Василик. — К.: ТОВ "ДКС", 2011. — 498 с.

References:

1. Mocherny, S.V. (2005), *Ekonomichnyy entsyklopedychnyy slovnyk* [Economic Encyclopedic Dictionary], vol. 2, Svit, Lviv, Ukraine.

2. Pyrozhkov, S.I. and Khvesik, M.A. (2015), *Ekonomichna otsinka pryrodnoho bahatstva Ukrayiny: monohrafiya* [Economic assessment of Ukraine's natural wealth: monograph], DU IEPSSR NAN Ukrayiny, Kyiv, Ukraine.

3. Verkhovna Rada of Ukraine (2017), available at: <http://www.rada.gov.ua/> (Accessed 2 October 2017).

4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), available at: <http://www.kmu.gov.ua/> (Accessed 2 October 2017).

5. Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine (2017), available at: <http://menr.gov.ua/> (Accessed 3 October 2017).

6. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2017), available at: <http://minagro.gov.ua/> (Accessed 3 October 2017).

7. Shubalyi, A.M. (2016), *Upravlinnya sotsialno-ekonomichnymy systemamy rehionalnoho rivnya: teoriya ta praktyka: monohrafiya* [Management of socio-economic systems at the regional level: theory and practice: monograph], RVV Lutskoho NTU, Lutsk, Ukraine.

8. Volyn Regional State Administration (2017), available at: <http://ap.voladm.gov.ua/> (Accessed 4 October 2017).

9. Volyn Regional Council (2017), available at: <http://volynrada.gov.ua/> (Accessed 4 October 2017).

10. Lutsk City Council (2017), available at: <http://www.lutskrada.gov.ua/> (Accessed 4 October 2017).

11. The Main Territorial Office of Justice in the Volyn Region (2017), "Register of public organizations in the Volyn Region", available at: <http://justvolyn.gov.ua/reestr/inform/rgr.shtml> (Accessed 5 October 2017).

12. Volyn Regional Council (2017), "Strategies for Economic and Social Development of the Volyn Region for 2016—2020", available at: <http://volynrada.gov.ua/node/29409> (Accessed 5 October 2017).

13. Volyn Regional Council (2017), "Regional ecological program "Ecology 2016—2020"", available at: <http://volynrada.gov.ua/session/2/27-0> (Accessed 5 October 2017).

14. Khvesik, M.A. and Golyan, V.A. (2007), *Instytutsionalna model pryrodokoryt'suvannya v umovakh hlobalnykh vyklykiv: monohrafiya* [Institutional model of nature-driving in the context of global challenges: monograph], Kondor, Kyiv, Ukraine.

15. Golyan, V.A. Bardas, V.M. and Buzel, R.V. (2012), "Fiscal Regulation of Water Use in the Region: Institutional Principles and Directions of Improvement", *Mekhanizm rehulyuvannya ekonomiky*, vol. 1, pp. 25—38.

16. Shubalyi, A.M. (2015), *Transformatsiyini protsesy u lisovomu sektori: instytutsionalni peredumovy ta mekhanizmy realizatsiyi: monohrafiya* [Transformation processes in the forest sector: institutional preconditions and mechanisms for implementation: monograph], Teren, Lutsk, Ukraine.

17. Khvesik, M.A. Shubalyi, A.M. and Vasilik, N.M. (2011), *Kompleksne vykorystannya lisoresursnoho potentsialu: mekhanizm stymulyuvannya, instytutsionalne ta innovatsiyino-investytsiyne zabezpechennya: monohrafiya* [Integrated use of forest resource potential: incentive mechanism, institutional and innovation investment support: monograph], TOV "DKS", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2017 р.